

FORRÁSOK

A Ruszinszkói Ellenzéki Magyar Pártok Szövetségének egységes állásfoglalása a Csehszlovák Köztársaság 10 éves jubileumának megünneplése tárgyában

„A magyar nemzet ősi tulajdonsága, hogy más nemzetek érzelmeit mindig tiszteletben tartja. Ezt az ősi tulajdonságát a magyarság ez esetben sem tagadhatja meg és legnagyobb tisztelettel viseltetik a cseh nemzet felszabadításának 10. évfordulóján rendezendő ünnepek iránt. Ez a tisztelet annak a cseh nemzetnek szól, amely évszázadokon át meg tudta őrizni nemzeti öntudatát, nemzeti büszkeségét és nemzeti kultúráját a legvadabb elnyomatás közepette is.

[...]

Az idezárt magyar nemzet nevében ezeket abban a reményben nyilatkoztatjuk ki, hogy a csehszlovák kormány kellő figyelemre méltatja azt a fonák helyzetet, amelybe a cseh nemzet és az itt élő magyarság e jubileum megünneplésével kapcsolatban került s arra fog törekedni, hogy a magyarság békeszerződésbeli jogait haladéktalanul teljesítse, összes követeléseinek helyt adjon, a magyarságot a cseh nemzettel egyenrangú bánásmódban részesítse, hogy így a bekövetkezendő nagy jubileumi ünnepeken az idezárt magyar nemzet is érezze, hogy az elmúlt 10 esztendő az ő számára is hozott valami jót.

Ha mindezek be nem következnek, ha a cseh nemzet jelenlegi kormányfőinek jogos követeléseink és kívánságaink előtt továbbra is elzárkóznak, a cseh nemzet államalkotása 10 éves jubileumának – nyomorunk és elnyomottságunk érzetében, anélkül, hogy ünnepet rontani akarjunk – mi csak néma szemlélői lehetünk.”

Korláth Endre
mint a Ruszinszkói Magyar
Ellenzéki Pártok Szövetségének
elnöke

Ruszinszkói Magyar Hírlap 1928.
május 11.

FEDINEC CSILLA

A kárpátaljai fejlődés sajátosságai a két világháború között

Gregory Zhatkovych, az első kormányzó lemondása után Kárpátalját továbbra is Prágából kinevezett **kormányzó** irányította – Anton Beszkid (1923–1933), majd Konstantin Hrabár (1935–1938) – azzal a folytonos ígérettel, hogy ez ideiglenes állapot, amely az autonómia bevezetéséig tart. Ennek valóra váltása azonban egyre húzódtott. Csehszlovákiának valójában Kárpátaljára elsősorban a kisantant országok (rajta kívül Románia, Jugoszlávia) közötti közvetlen kapcsolat biztosítása céljából volt szüksége. A kisantant érdeke volt ezzel is körbezárni Magyarországot.

Közigazgatás tekintetében a kormányzói intézmény jelentette az egyetlen különbséget Csehszlovákia többi részétől, miután 1928-ban Kárpátalját is **a köztársaság egyik tartományává** minősítették. Az egységes közigazgatás kétszintű: tartományi és járási hivatalok végzik az ügyintézését. Kárpátalján viszont a tartományi (közkeletű megnevezéssel: országos) elnök mellett továbbra is megmaradt a kormányzói hivatal. Az Országos Hivatal elnöke 1928-tól 1937-ig Antonín Rozsypal. Utána a tisztséget nem töltötték be az autonómia „közelgő bevezetése” miatt. A napi teendőket Jaroslav Meznik országos alelnök látta el. Ungvár – a terület központja – és Munkács ren-

dezett tanácsú városok maradtak, Beregszászt viszont – az egyetlen olyan várost, amely a 20. század folyamán végig megőrizte magyar többségét – nagyközséggé fokozták le. Az 1930-as népszámlálási adatok tanulsága szerint Kárpátalja lakossága meghaladta a 725 ezret, ebből ruszin (orosz, ukrán) közel 450 ezer, magyar mintegy 110 ezer, zsidó 91 ezer fő; felekezeti hovatartozás szerint körülbelül 50%-ban görög katolikus, 15–15 százalékban pravoszláv, illetve zsidó, 10–10 százalékban református és római katolikus.

Az ígért autonómia terén az első konkrét lépés csak 1937-ben történt meg azzal, hogy elfogadták a kormányzói jogkört szabályozó törvényt. 1938. november 22-én végre megszületett az **autonómia-törvény** is, tényleges szerepét ekkorra azonban elfedte a háborús helyzet. A lakosság nemzetiségi alapon követelte az autonómiát, azaz Kárpátalját ruszin autonóm területté kívánták nyilvánítani.

A hivatalos magyarázatok az autonómia halogatásával kapcsolatban többnyire arról szóltak, hogy az itt tapasztalható **elmaradottság, szegénység** miatt lehetetlen. A szegénység felszámolására a századfordulón tetek kísérletet az ún. hegyvidéki akció keretében Egan Ede vezetésével. Tény, hogy 1918 előtt

Az ungvári kormányzósági palota épülete

Az ungvári Galagó városnegyed

ez volt a történelmi Magyarország, s utána is az egész kelet-közép-európai térség legelmaradottabb szeglete. Így volt ez annak ellenére, hogy a csehszlovák időszakban sikerült csökkenteni az analfabetizmust. Nem hozta meg viszont a kívánt eredményt a földreform. A hivatalnokréteg szinte kizárólag bevándorló csehekől alakult ki. A régi nagybirtokokon ún. **cseh telepeket** hoztak létre. A lakosság közel 70 százaléka a mező- és erdőgazdaságban volt foglalkoztatva, alig volt ipar, kézműipar (10% körül), kereskedelem (5% körül). Nagy hagyománya volt a borászatnak és a méhészetnek. Állandó problémákat okoztak az árvizek, különösen nagy volt a pusztítás 1933-ban.

Kárpátalja Csehszlovákiához csatolásával a leglátványosabb változások az infrastrukturális fejlesztések, az építkezések terén történtek. Aszfaltutak, hidak épültek, kiterjedt vízszabályozási munkák, nagy városi építkezések folytak. A cseh konstruktivizmus jegyében Ungváron felépült a Galagó negyed, kórházi komplexumok készültek Munkácson, Beregszászban, Nagyszőlősen, gimnáziumi épületegyüttes Huszton, tervszerűen kiépült Aknaszlatina.

A két világháború közötti Kárpátalján a **magyar pártok** önmaguk feltalálásán, önértelmezésen túl nemigen jutottak. 1927-től már nem léteztek sajátosan kárpátaljai pártok, hanem csakis, mint a (csehszlovákiai) országos párt kárpátaljai kerülete működtek az 1938-as fordulatig, majd következett a betiltás, végül a „felvidékivé” válás. Sajátosan kárpátaljai pártok: Magyar Jogpárt (1920–1922; elnöke: Korláth Endre; lapja a *Ruszinszkói Magyar Hírlap* majd az *Ungvári Közölny*), Őslakosok Autonóm Pártja (1921–1927; elnöke: Árky Ákos; lapja a *Ruszinszkói Magyar Hírlap*). A többi párt

az ún. országos párt ruszinszkói kerületeként működött, törekedve az önálló politikai arculat megtartására, főleg a külön finanszírozás miatt. Ezek a pártok: a Keresztényszocialista Párt (1920–1936; elnöke Kerekes István; lapja a *Kárpáti Napló*, majd a *Határszéli Újság*); Kisgazda-, Kisiparos és Földműves Párt 1921-től 1926-ig, amikor Magyar Nemzeti Párttá alakult (elnöke Egry Ferenc; lapja a *Beregi Hírlap*, majd a *Kárpáti Magyar Gazda*). 1920 és 1936 között a Kárpátalján működő magyar pártokat a Magyar Pártszövetség tömörítette Korláth Endre elnökletével (lapja a *Ruszinszkói*, majd *Kárpáti Magyar Hírlap*). A szervezet elvesztette funkcióját, amikor 1936-ban a Keresztényszocialista és a Magyar Nemzeti Párt egybeolvadt Egyesült Magyar Párt néven (kárpátaljai elnöke Kerekes István). 1940. március 15-én kimondták az Egyesült Magyar Párt feloszlását, illetve a Magyar Élet Pártjába történő beolvadását. (A MÉP-et Teleki Pál hozta létre 1939-ben, s 1944 márciusáig volt kormányon.)

A kárpátaljai magyar pártok szorosan együttműködtek az azonos nevű szlovákiai magyar pártokkal, azonban nem egységes országos szervezet részeként, hanem külön pártokként működtek. A magyar pártok választások alkalmával a szlovákiai német pártokkal kötöttek szövetséget. A kárpátaljai

Korláth Endre

Hokky Károly

KRONOLÓGIA

1921. május 17. Ehrenfeld Péter alkormányzó kapott ideiglenes megbízást Kárpátalja irányítására.

1923. november 18. A prágai kormány a Kárpátorosz Köztársasági Földműves Párttal folytatott tárgyalások eredményeképpen Kárpátalja kormányzójává nevezte ki a párt vezetőségének egyik tagját, Anton Beszkidet, aki ezt a tiszteletet 1933-ban bekövetkezett haláláig töltötte be.

1924. március 16. Kárpátalján megtartották az első parlamenti – szenátusi és képviselőházi – választásokat (pótválasztások Csehszlovákiában). Az 1925-ben, 1929-ben és 1935-ben már egy időben szavaztak az ország minden részében.

1926. július 1. Kárpátalján életbe lépett a tartományi rendszer (a korábbi három zsupát [megyét] – ungi, beregi, máramarosi – egyetlen zsupává [nagymegyévé] egyesítették). Az új székhely: Munkács (előtte: Ungvár).

1928. július 1. Csehszlovákiában életbe lépett a közigazgatási reformtörvény, melynek vonatkozó része kimondta, hogy Podkarpatszka Rusz a köztársaság többi területének mintájára szervezett tartomány. A székhelye ismét Ungvár lett.

1935. február 15. Kárpátalja harmadik kormányzójává nevezték ki Konstantin Hrabárt.

1937. október 8. Életbe lépett a kárpátaljai kormányzó jogkörét szabályozó törvény, amelyet a csehszlovák sajtó a podkarpatszka ruszi autonómia alapjának nevezett.

1938. szeptember 29–30. A müncheni egyezmény aláírásának napján Kozma Miklós volt belügyminiszter Imrédy Béla magyar miniszterelnök megbízásából, a vezérkarra támaszkodva, megkezdte diverzáns szabadcsapatok (az ún. rongyos gárda) szervezését. A kiképzett önkéntesek kis csoportokban átszivárogtak a csehszlovák határon, ahol fegyveres akciókat hajtottak végre.

1938. október 4. Iván Párkányit a podkarpatszka ruszi ügyek mi-

Ruszinszkói magyar kultúra

„A szlovenszkói és ruszinszkói irodalmi élet fejlődését egészennek találom. Már régebben hirdettem, hogy az irodalom szempontjából a decentralizációnak óriási jelentősége van, s most, hogy Pozsonyban, Kassán, Ungváron és Kolozsváron magyar irodalmi centrumok alakultak, az utódállamok magyar irodalmának kialakulása helyes útra terelődött.” „Nagy, nemes és igazi kultúrhitvatást teljesít itt a Mozaik, amely előtt kalapot kell emelni minden kultúremlernek. Bár volna minden magyar városnak olyan kulturált, magas fajsúlyú irodalmi testülete, mint Ungváron a Mozaik!” Móricz Zsigmond

Ruszinszkói Magyar Hírlap 1926. november 17.

Kárpátalja 1932

„Csehszlovákia – Európa jólét-szigete. És ennek a jólét-szigetnek ma kínos szennyezése van: Kárpátalja. A köztársaság keleti részén messze a hangadó bankoktól, minisztériumoktól, messze a Hradstintól [Helyesen: Hradžin – az államfői rezidencia Prágában], sportpályáktól és szerkesztőségektől, emberek, csehszlovák állampolgárok élnek, éheznek és nyomorognak oly módon, oly állati sorban, amilyenre nincs példa Európában. [...] Ma páriasorsot látni nem kell elmenni Indiába, az éhségterület itt van közvetlen szomszédunkban: Kárpátalján. Ma még ki lehet rándulni a Verchovinára, holnap már nem kell kimozdulnunk: a Verchovina, az éhség itt lesz köztünk, mellettünk, velünk. [...] Ungvár. Főváros. [...] Mögötte kezdődik Kárpátalja: a nyomor.”

Fábrý Zoltán: *Az éhség legendája. Kárpátalja: 1932. Kárpátaljai riport.* Az Út kiskönyvtára 4. Mező István szenátor kiadása. Pozsony, 1932. 3., 6., 13.

Beregszász főtere a református templommal

magyar politikai élet személyiségei: Korláth Endre, Egrý Ferenc, Hokky Károly és mások. Egrý neves harangöntő-mester volt. Közéleti szerepét az is emelte, hogy az első világháborúban számos harangot felhasználtak ágyúöntésre, s a békés időszakban a harangszentelés nagy társadalmi eseménnyé vált. Az Egrý-harangok felszentelése általában a nagy tisztelettel övezett szenátor és mester jelenlétében történt, aki ilyenkor megmárádásra biztató beszédeket mondott. Magyarország hivatalos körei e pártokat, valamint azon ruszin pártokat, amelyek az autonómia követelését helyezték előtérbe, rendszeres anyagi támogatásban részesítette.

Számottevő szerepet játszott a **Csehszlovák Kommunista Párt**. Ellene volt az autonómiának, szociális követelésekkel lépett fel. Ifjúsági szervezetek, „vörös szakszervezetek” tartoztak hozzá, az 1930-as évek elején éhséglázadásokat szervezett, a '30-as évek közepétől antifasiszta propagandát folytatott. Az 1938-as válság idején a köztársaság védelmében lépett fel, a Szovjetunió felé orientálódott. Az egyetlen párt volt az országban, amely minden etnikumot átfogott. Magyar nyelvű sajtóorgánuma a *Munkás Újság*.

A választási eredmények tanulsága szerint az 1920-as években Kárpátalján a lakosság 70 százaléka támogatta a munkáspártokat (az országban ennek körülbelül fele). A centralista pártok fölényben voltak az autonómiát követelőkkel szemben, s ez a helyzet később sem változott lényegesen. A magyarlakta járáásokban a kommunisták mindig több szavazatot kaptak, mint a magyar pártok. A '20–30-as évek fordulója, a gazdasági válság időszaka az

irredenta mozgalmak megerősödését hozta. A hivatalos magyarországi kormányzat a Társadalmi Egyesületek Szövetségének Központján, illetve közvetlenül a miniszterelnökségen és a külügyminisztériumon keresztül juttatott pénzek révén gyakorolt befolyást a Kárpátalján a magyar politizálásra. Emellett külön támogatásban részesültek az autonomista ruszin pártok is (főleg az Autonóm Földműves Szövetség, melynek élén Kurtyák Iván, majd Bródy András állt). Az autonómia állandó követelésében az addigi **óslakos egység** 1938-ra bomlott meg, amikor megérett a (magyar) nemzeti autonómia gondolata, aminek fő exponense a Magyar Nemzeti Párt volt. Ugyanezek a politikusok az újabb államfordulat után elvetettek mindenféle autonómia-gondolatot. Igen nagy számban jelentek meg **újságok**, például: *Ruszinszkói*, majd *Kárpáti Magyar Hírlap*, *Határszéli Újság*, *Az Óslakó*, *Kárpátalja*, *Kárpáti Híradó*, *Kárpáti Magyar Gazda*, *Munkás Újság* stb., többnyire világos politikai elkötelezettséggel.

A kárpátaljai magyarság döntően református, részben római katolikus és görög katolikus vallású. Az utóbbi főhatósága a **Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye**. A csehszlovák időszakban az állam a görög katolikusokkal szemben a pravoszlávokat igyekezett támogatni. 1937-ben a csehszlovák kormány és a Vatikán közötti megállapodás értelmében a munkácsi és az eperjesi egyházmegyék kikerültek az esztergomi püspök joghatósága alól, ahová 1918 szeptembere óta tartoztak, és ideiglenes jelleggel az Apostoli Szentszéknek lettek alárendelve. (Az előbbi esetében 1939 nyarán visszaállt az esztergomi főhatóság.)

1921-ben a volt ungi egyházmegyéből Ruszinszkóban maradt 12 egyházközség megfogalmazta a volt egyházmegyétől való elszakadás és önálló kárpátaljai egyházmegye megalakításának kívánalmát. 1922. október 31-én mondták ki a **Kárpátaljai Református Egyházkerület** létrejöttét. Rövidesen Léván a Szlovenszkoí és Ruszinszkoí Egyetemes Református Egyház első törvényhozó zsinata hivatalosan elismerte a Kárpátaljai Református Egyházkerület megalakulását. 1925. december 16-án a háború óta először került sor Kárpátalján református lelkészavatásra. Az állam az egyházkerületet 1932-ben ismerte el hivatalosan.

A régió római katolikus egyházközségeinek főhatóságát a Csehszlovák Köztársaságban a szatmári püspök gyakorolta. 1928-ban Kárpátalján mozgalom indult, hogy a terület önálló római katolikus püspökséget kapjon. A Szenszék 1929-ben megkötötte Romániával a konkordátumot, aminek eredményeképpen többek között megszűnt a szatmári ordinárius joghatósága az egyházmegye kárpátaljai része fölött. 1930-ban a római Szenszék megszüntette a szatmári püspökség fennhatóságát és létrehozta a **Kárpátaljai Római Katolikus Apostoli Kormányzóságot**.

Tanügy tekintetében a Csehszlovák Köztársaság elemi iskolákat (különböző tananyelvvel), kis számú polgári iskolát és három gimnáziumot (Ungváron, Munkácson és Beregszászban, magyar tannyelvvel), középfokú szakiskolákat, három tanítóképzőt (kettő Ungváron és egy Munkácson, ruszin és magyar tannyelvvel) örökölt. A tanügyigazgatásban a főhatóság az ungvári iskolareferátus volt, illetve bizonyos jogkörökkel, személyi és

1925-ös beregszászi kiadású énekeskönyv a csehszlovákiai magyar reformátusok számára

adminisztratív területen a kormányzó rendelkezett. Az elemi szintű oktatás javarészt érintetlen maradt. Kibővült a polgári iskolai hálózat, magyar tannyelvű párhuzamos osztályok azonban csak Ungváron és Munkácson voltak. Az oktatás időtartama a '30-as években négyről három évre csökkent ebben az iskolatípusban, néhány helyen azonban indítottak negyedik, kiegészítő évfolyamot. A csehszlovák rendszerű reálgimnáziumokban Ungváron és Munkácson fokozatosan leépítették a magyar osztályokat. A magyar tannyelvű oktatás egyetlen helyen, a beregszászi két tannyelvű reálgimnázium párhuzamos osztályaiban maradt

Ungvár sétálóutcája

niszterévé nevezték ki. Ez volt az első ilyen tisztség a csehszlovák kormányban.

1938. október 5. Csáky István magyar külügyminiszteri kabinetfőnök Varsóban tárgyal József Beck külügyminiszterrel Kárpátaljának közös katonai akcióval történő megszerzéséről.

1938. október 7. A német külügyminisztérium közölte: Németországnak nem érdeke, hogy Szlovákiát és Kárpátalját Magyarországhoz csatolják, és katonai szempontból ellenzi a magyar-lengyel határt.

1938. október 9. Jan Syrový miniszterelnök lemondatta Konstantin Hrabár kárpátaljai kormányzót, s helyette Iván Párkányit nevezte ki.

IRODALOM

Angyal Béla: A csehszlovákiai magyarság anyaországi támogatása a két világháború között. *Regio* 2000, 3. sz. 133–178.

Angyal Béla: A csehszlovákiai magyarság választói magatartása a két világháború között. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 2001, 1. sz. 3–48.

Borsody István (szerk.): *Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938. Az Ország Újja* kiadása, Budapest [1938].

Fedinec Csilla: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944*. Nostra Tempora 7. Fórum Intézet, Lilium Aurum Könyvkiadó, Galánta – Dunaszerdahely, 2002.

Fedinec Csilla: *Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918–1944. Törvények, rendeletek, kisebbségi programok, nyilatkozatok*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Lilium Aurum Könyvkiadó, Somorja–Dunaszerdahely, 2004. Uo. Bibl. 639–652. Kárpátaljai magyar nyelvű könyvtér-més 1918–1944. 653–663.

Árky Ákos búcsúja Ruszinszkótól

„Politikai elvem egy volt: beleilleszkedni az új állam, a Csehszlovák Köztársaság kereteibe, de a békeszerződés, az alkotmánytörvény s az új élet hozta, új rendelkezések adta minden jogot érvényesíteni nemzetem számára. A magyar törvényisztező faj, politikám első részét nem volt tehát nehéz érvényesíteni. A jogaimért folytatott harc azonban az új állam sovínista szellemével szemben állandó küzdelemre kényszerített. A küzdelem, annak mindenfajta gyötrelme, szenvedése, az egyre jobban reánk szakadó gazdasági elszegényedés egy politikai ideát teremtett számomra, melynek eszmei gerince az volt, hogy küzdelmünk eredményét – az itt lakó népek boldogulását – csak az egyetemes őslakosság – a ruszin, a magyar, a zsidó, a román, a német népek – teljes összefogásával lehet elérni. [...] Úgy látom, politikai ideám megvalósíthatásához erőm gyenge volt. A feladatot mint katona precízen kijelöltem, a stratégiai megoldáshoz azonban mint politikus tájékozatlannak bizonyultam. Nem tudtam, hogy a politika stratégiája nem számokkal, de egyénnel dolgozik. Nem tudtam, hogy az egyének emberek, kik között vannak, akik a legnagyobb célokat is csak önzésük szemüvegén át nézik. [...] Nem tudtam, hogy mindez a törekvés a legkülönbözőbb világszemléleti eszmék bűvködébe van beburkolva, s hogy az érvényesülést keresőkre nézve e bűvködők – az ukrajinizmus, a kommunizmus, a cionizmus, a szocializmus, a kis- és nagy-orosz irányzat s mindezek szolgálója a sajtószabadság, éppen olyan megváltást hozható eszmék hirdetőik részére, mint nekem, az álmodozónak, az őslakosság egyesítésének gondolata.”

Ruszinszkói Magyar Hírlap,
1927. január 16.

Az ungvári színház

meg. A '20-as években Huszton ruszin–cseh tannyelvű, Munkácson zsidó, a harmincas években Ungváron héber gimnázium nyílt. Az impériumváltás után számos magyar tanerő vesztette el állását, illetve állampolgárságát is. Az ún. kisiskola-törvény kimondta, hogy a tanintézetekben a tanulóknak nem kötelező részt venni a vallásoktatásban. Jótékony hatása volt a könyvtártörvénynek, amelynek révén számos, magyar könyvvel is jól ellátott községi és városi közkönyvtár nyílt.

Kárpátalján nem voltak nagy fajsúlyú **regionális irodalmi hagyományok**. Ebben a régióban szakadt el leginkább az irodalmi gondolkodás a magyar irodalom egészének fejlődési ívétől, zárkózott regionális keretek közé. Az 1920–30-as években nem választható szét pontos határ mentén a kárpátaljai és a szlovénköi magyar irodalom, legfeljebb az előbbi perifériálisabb jellegére utalhatunk. Bár történetek kísérletek ennek az irodalmi anyagnak a megemelésére. Az ezt megmozgató regionális öntudat azonban nem maga az irodalmi mérce. Ennek ellenére nem hagyható ki a magyar irodalomból ez a fejezet sem, mert megkerülhetetlen eleme a kárpátaljaiság tudatnak. Az időszak nevesebb alkotói: Fülöp Árpád, Ilku Pál, Prerau Margit, Rác Pál, Sáfáry László, Simon Menyhért, Tamás Mihály és mások. A Csehszlovákiában megjelent több mint kétezer magyar nyelvű könyvnek csak igen kis töredéke esett Kárpátaljára. A magyar könyvkiadásban a legjelentősebb a maga huszonöt körüli kiadványával a Kálvin Nyomda volt Beregszászban. A nyomda a Kárpátaljai Református Egyház tulajdonát képezte.

A kultúrával kapcsolatban ma elfogadott vélemény, hogy a csehszlovák fennhatóság alatt a helyi magyar közösség önszerveződését elsősorban Kassáról és más szlovákiai váro-

sokból irányították. A kárpátaljai társadalmi, kulturális szervezetek, azonban, a pártokhoz hasonlóan mindig hangsúlyozták önállóságukat, felemelték szavukat minden beolvastási törekvés, kívülről (Szlovénköiből) jövő befolyás ellen. A **magyar színháztudományban** az önálló színi kerület a '20-as években zavartalanul fennállt, a '30-as években összevonták a kelet-szlovénköiakkal, ami ellen Kárpátalján folyamatosan tiltakoztak. Már 1926-ban megalakult Ungváron az önálló Ruszinszkói Magyar Színpártoló Egyesület. Szerveztek önálló színi tanfolyamokat, hosszabb-rövidebb ideig létezett önálló színházi lap *Színházi Újság*, majd *Ruszinszkói Színházi Élet* címen. A kárpátaljai magyar színtársulat tagjai között igen gyakran találkozunk a magyar fővárosban, Budapesten éppen munkanélküli, ezért ide szerződött színészekkel. Az amatőr színjátszók pedig sorra mutatták be helyi szerzők darabjait, amelyek nyomtatásban is napvilágot láttak. Érdekes módon a kortárs sajtóban megjelent tudósítások azt sugallják, hogy az amatőr színjátszás nagyobb társadalmi eseményt jelentett, nagyobb pillanatnyi érdeklődést váltott ki, mint a hivatásos színjátszás folyamatos elismerése. A színtársulatok életben maradása üzleti alapon a látogatottságtól függött, amely hullámzó volt. Az áttöréshez gyakran kellett apellálni a közönség nemzeti érzelmeire, illetve szóvá tenni annak esetleges halványodását. A magyar kultúra fogyasztása a nemzeti hovatartozás megvállását jelentette.

A **kárpátaljai magyar kultúregyesületek** sorában a legeredményesebben a Mozaik Kultúregyesület, illetve a '30-as években a Podkarpatszka Ruszi Magyar Kultúr Egyesület (PRMKE), a Beregszászi Irodalmi és Színpártoló Egyesület (BISZE) működött. Ezen kívül számos kisebb, nagyobb helyi szervezet szer-

vezte a ma már elképzelhetetlen mennyiségű rendezvényt, klubestet, megemlékezést, felolvasást, népfőiskolát és egyéb rendezvényeket, például fagylaltdélutánokat. A magyarság legnagyobb presztízsű reprezentációját a beregszászi **Magyar Nemzeti Bál** jelentette. Tömegeket mozgattak meg az igen népszerű torna- és sportegyesületek, melyek kulturális rendezvényeikkel is kiténtek. Jóval előbb a nevezetes debreceninél, már 1926-ban virágkarnevált és rózsakirálynő-választást szervezett Ungváron a városi atlétikai klub. Komoly presztízszt jelentett egy-egy településnek, ha volt dalárdája. A kárpátaljai magyar dalárdának „országos” – ezzel a megkülönböztetéssel illették a magyar köznyelvben a régió (vagy tartomány, vagy zsupa) egészére kiterjedő eseményeket – szemléje is volt. A '30-as években Nagyszőlősen, Beregszászban, Munkácson, Ungváron került sor ezek megrendezésére, és volt „gyermek dalos verseny” is Tiszaújlakon, Beregszászban. A '30-as években már tartottak szépségkirálynő-választásokat. 1935-ben a (csehszlovák–magyar–román) hármashatár közönsége rendezett több ezres felvonulást a **tiszabecsi Rákóczi-emlékoszlophoz**, amit a '90-es években a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség újított fel, illetve emelt hagyománnyá (ma a találkozó helye Tiszaújlak határában a helyreállított Turul-émlékmű, amit a '20-as években romboltak le). Az ifjúságot a cserkészszövetség tömörítette. A kárpát-

aljai cserkészszövetség 1920-ban alakult; cseh/szlovák, ruszin/ukrán, zsidó és magyar tagozatai voltak; az utóbbit 1923-ban szervezte meg Haba Ferenc. Külön egyesületük volt a kárpátaljai főiskolásoknak, egyetemistáknak. Szabadkőműves-páholy működött a '30-as években Ungváron, később Pro Libertate néven Beregszászban.

A **képzőművészeti élet** két döntő eseménye, hogy 1921-ben Munkácson létrejött a [Munkácsi] Művészklub [Ruszinszkói Festőművészek Klubja] a festő Virág Gyula vezetésével, illetve 1931-ben Boksa József, Erdélyi Béla, valamint cseh festők (Bedrich Oždian, Jaroslav Kaigl) kezdeményezésére megalakult a Podkarpatszka Ruszi [Kárpátaljai] Képzőművészek Szövetsége. Az utóbbinak hosszú évekig Erdélyi Béla volt az elnöke. Már 1921-től folyamatosan voltak kiállítások. 1922–1923 fordulójának nagy eseményei voltak a Petőfi születésének centenáriuma alkalmából tartott ünnepek. Sziklay Ferenc, az **országos magyar pártszövetség kultúrreferense** szerint ekkortól „számítható a szlovén és kárpátaljai magyarság hogy úgy mondjam »kisebbségi« öntudatának, közösségérzetének fogantatása.” A *Ruszinszkói Magyar Hírlap* 1922 karácsonyi melléklete Petőfi egész alakos képe volt, Ijjasz Gyula festményének reprodukciója. 1938 februárjában egy párizsi kiállításon mutatták be kárpátaljai festők műveit.

Fedinec Csilla: Magyar könyvkiadás és képzőművészet kapcsolata Kárpátalján (1918-tól napjainkig) + Bibliográfia. In: „Az elsüllyedt jelek” I. A 20. századi magyar könyvillusztráció Magyarországon határain kívül 1918-tól napjainkig. Magyar Képzőművészek és Iparművészek Társasága, Budapest, 2003. 138–171.

Fedinec Csilla: Magyar pártok Kárpátalján a két világháború között. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 2007. 1. sz. 83–100.

Popovics Béla: *Munkács kultúrtörténete a korabeli sajtó tükrében*. Munkács, Kárpátaljai Magyar Cserkészszövetség, 2005.

Rothschild, Joseph: *Csehszlovákia története a két világháború között*. JATE, Szeged, 1995.

Zseliczky Béla: *Kárpátalja a cseh és a szovjet politika érdekerében 1920–1945*. Napvilág Kiadó, Budapest, 1998.

*

Balogh Edgár: *Tíz nap Szegényországban*. Az előszót és a jegyzeteket írta Szegedy Gábor. Gondolkodó magyarok. Magvető, Budapest, 1988.

Fábry Zoltán: *Az éhség legendája. Kárpátalja: 1932. Kárpátaljai riport*. Az Út kiskönyvtára 4. Mező István szenátor kiadása. Pozsony, 1932.

Mónus Gyula, Szerényi Ferdinánd: *Bene-Beňa község jelene és múltja. Szociográfiai tanulmány*. Kálvin nyomda, Beregszász, 1934.

Ortutay Tivadar: *Cseh világ a Kárpátokban*. Ungvár, 1941.

Tudja-e?

■ A *görög katolikusok*: azok a keresztények, akik a görögkeleti (ortodox) egyházakból kiváltak és egyesültek a római katolikus egyházzal. Északkelet-Magyarországon ezt az egyházi uniót 1646-ban kötötték meg az ungvári várban. A görög katolikusok elfogadták a pápa primátusát, a római egyház szervezeti rendjét és mindazokat a dogmákat, melyeket a katolikusok hisznek, ugyanakkor megtartották a keleti (bizánci) liturgiájukat, valamint egyházfegyelmi kérdésekben is megőrizték ősi hagyományait. A főhatóság Kárpátalján mind a mai napig a Munkácsi Görög Katolikus Püspökség, kivéve az 1949 és 1989 közötti időszakot, amikor a Szovjetunióban a görög katolikus egyházat teljesen felszámolták. Kárpátalján az ukránok (ruszinok), valamint a magyarok és a románok egy része, és kis arányban a szlovákok görög katolikus vallásúak.

■ Az *ortodox* vagy *görögkeleti egyház*: a nagy egyházszakadás (1054) nyomán a nyugati (római katolikus) egyháztól elkülönült, s a bizánci (konstantinápolyi) liturgiát és egyházszerkezetet követő keleti keresztény közösségek összefoglaló elnevezése. Orosz nevük: *pravoszláv egyház*. Miután Konstantinápolyt 1453-ban a törökök elfoglalták, az egyes országokban saját egyházfővel rendelkező autonóm egyházak jöttek létre. A legnagyobb ortodox egyház az orosz pravoszlávoké. Az ortodoxok nem ismerik el a római pápa primátusát és nincs egységes főhatóságuk. Az egyes egyházak élén pátriárkák, metropoliták és érsekek állnak. Nem ismerik el a nyugati (római katolikus) egyház dogmáit. A bizánci eredetű liturgia merev szertartási előírásokat tartalmaz, de a hivatalos ószláv és görög nyelv mellett megengedi az anyanyelv liturgikus használatát. Kárpátalján az oroszok, az ukránok, illetve részben a románok pravoszláv vallásúak.